

מבוא

דבר הנשיא

חברות וחברי האקדמיה, קוראות וקוראים נכבדים,

פרופ' דוד ראל
נשיא האקדמיה

השנה אנחנו מתמודדים, לדאבוננו, עם מה שנראה כתוכנית רחבה לשינוי אופייה של המדינה באופן דרמטי. גם אם חלקים ממנה לא יאומצו בסופו של דבר בצורתם המקורית, כבר עכשיו חווינו צעדים המסכנים את החופש האקדמי במדינה, את מצוינותו של המדע הישראלי, את ייחודה של התרבות הישראלית, ובאופן כללי יותר את עתידנו כמדינה מודרנית המושתתת על ערכי יסוד אוניברסליים.

בשל אלה הוציאה מועצת האקדמיה כמה גילויי דעת חדים וברורים. באחד מהם התנגדה המועצה נחרצות ליוזמת שר החינוך לשנות את חוק הספרייה הלאומית וקראה לממשלה לשמור על עצמאותה של הספרייה, אותה פנינה מובהקת של התרבות היהודית והישראלית וכר קריטי למחקר אקדמי במגוון

נושאים. עוד יצאה המועצה נגד הצעת החקיקה שביקשה לאלץ את המוסדות להשכלה גבוהה להעניש ולהשעות סטודנטים בשל הבעת דעותיהם וקראה לממשלה לעצור לאלתר את המהלכים לשינוי החקיקה. דאגתנו הייתה בין השאר מפגיעה במעמדה של ישראל בקהילה המדעית בעולם, מבריחת מוחות מחד גיסא ומקושי בגיוס חוקרים ישראלים הנמצאים בחו"ל מאידך גיסא, וכן מירידה במימון המדע והתרבות בישראל. נוסף על זה, יש מקום להאמין שתהליכים כאלה עלולים להביא עימם צמצום רב בשיתופי הפעולה עם גופי מדע בין-לאומיים וקיצוץ בתמיכה הניתנת לחוקרים ישראלים מקרנות המחקר המובילות מחו"ל.

כפי שאמרתי פעמים מספר השנה באירועים של האקדמיה, בישיבות של ועדת המדע והטכנולוגיה של הכנסת ומעל במות תקשורת שונות, ליבת העשייה באקדמיה הלאומית הישראלית למדעים שזורה בקידום מעמדם של המחקר, של החינוך, של ההשכלה, של החשיבה המדעית-ביקורתית ושל החתירה הנחרצת לאמת בכל תחומי המדע והדעת.

אני מתחייב לפניכם להילחם בכל כוחי ובכל מאודי בכל ניסיון לפגוע במדע, בטכנולוגיה, בתרבות ובחינוך בישראל, וכמובן בכל ניסיון לפגוע במעמדו של הגוף שלנו, האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים.

למרות כל זאת, השקענו גם בשנה החולפת את מלוא המאמצים בהגשמת המטרות שהוגדרו לנו בחוק ובמילוי התפקידים שהוטלו עלינו. לקראת תום השנה השנייה לנשיאותי ידיעה זו גורמת למועצה ולי סיפוק רב ומהווה תמריץ משמעותי להמשיך בעשייתנו הענפה.

מתוקף משימת הדגל שלה לייעץ לממשלה בסוגיות בעלות חשיבות לאומית, פרסמה האקדמיה השנה את דוח מצב המדע תשפ"ג/2022, הדוח הרביעי במספר. הדוח מצביע על הישגים, על פערים ועל אתגרים וכולל המלצות לצורך ביסוסם וקידומם של המדע ושל המחקר בישראל. כחלק מן המאמצים המתמשכים שמשקיעה האקדמיה בחיזוק קשרי האקדמיה-ממשל, שמחנו על ההזדמנות להגיש את הדוח לנשיא המדינה ולשר המדע והטכנולוגיה, וכן להציגו לפני ועדת המדע והטכנולוגיה של הכנסת בישיבה מיוחדת.

הוועדה הרב־תחומית לבדיקת דרכי התמודדות עם משבר האקלים המשיכה בעבודתה ופרסמה מסמך הממליץ לפתח את השימוש בדלק מימן, וכן פתחה האקדמיה בתיאום מהלך שיח וחשיבה, בהזמנת המשרד להגנת הסביבה, בנושא מיפוי סיכוני אקלים והיערכות אליהם.

מתוקף תפקידה לחזק את קשרי המדע של ישראל, הרחיבה האקדמיה השנה את קשרי החוץ שלה בחתימה – לראשונה – על הסכם שיתוף פעולה מדעי עם האקדמיות למדעים של שווייץ ושל ברזיל ובחידוש ההסכמים הקיימים עם האקדמיה הלאומית הגרמנית למדעים – לאופולדינה, עם האקדמיה הבולגרית למדעים ועם האקדמיה הצ'כית למדעים. כמו כן נסעתי עם סגנתי פרופ' מרגלית פינקלברג לביקור ראשון בשתי האקדמיות למדעים של מרוקו, לפגישות היכרות שבתקווה יביאו לחתימת הסכם לשיתוף פעולה. המשכנו בקיום כינוסים בין־לאומיים משותפים עם אקדמיות עמיתות – בירושלים, בסאול ובמנצ'סטר.

בתשפ"ג זכינו להרחיב במידה ניכרת את קהל האורחים והאורחות בפעילויות האקדמיה, מכל שכבות הציבור הישראלי. הבאתו ארצה של הביולוג והסופר הנודע פרופ' ריצ'ארד דוקינס, שנשא את ההרצאה השנתית החדשה על שם דרווין, היוותה הזדמנות נהדרת להנגשת המדע לציבור, שגדש את האולם בתיאטרון ירושלים וצפה באלפים בשידור החי. כמו כן חודשו ההרצאות השנתיות על שם מרטין בובר ואלברט איינשטיין, שנדחו במשך מגפת הקורונה ונערכו ימי עיון וכינוסים מדעיים רבים.

נמשכו בהצלחה רבה מפגשי סדרת "בשערי האקדמיה" שעסקו בנושא משברים, והושקה, בשני מפגשים במשכן הנשיא, הסדרה "מדע ודעת" שיזמנו בשיתוף נשיא המדינה מר יצחק הרצוג. באירועים השתתפו אלפי צופים וצופות, חלקם הגיעו מרחבי הארץ לבית האקדמיה בירושלים או לבית הנשיא, וחלקם עקבו מרחוק אחר השידורים החיים וההקלטות. מיטב החוקרות והחוקרים שיתפו בכינוסים אלה בפירות מחקריהם, כפי שאירע גם באירועי הגבורות והיובלות המרגשים שערכנו לכבוד חברי האקדמיה בשתי החטיבות, ולהבדיל באירועי הזיכרון לחברי אקדמיה שהלכו לעולמם. שלל ההרצאות והדיונים המרתקים שנכללו באירועים אלה, הנמנים עם נכסיה החשובים ביותר של האקדמיה ומממשים את יעדה להנגיש מדע לציבור, זמינים חינם לצפייה ברשת.

אני מבקש להודות בחום רב לשותפי לדרך במועצת האקדמיה: סגנית הנשיא פרופ' מרגלית פינקלברג, הנשיאה הקודמת פרופ' נילי כהן, יו"ר החטיבה למדעי הרוח פרופ' סרג'ו הרט, יו"ר החטיבה למדעי הטבע פרופ' דין דודאי ומנהלת האקדמיה גליה פינצ'י. בעזרתם אני בטוח שנוכל להוביל את האקדמיה להישגים חשובים גם בשנים הבאות. תודה מיוחדת לעורכת הדוח נעמה שילוני ולכל צוות האקדמיה המסור, שזכיתי להכירו מקרוב השנה, על העבודה החרוצה והבלתי מתפשרת.

מי ייתן ונצליח בכוחות משותפים לשמר ואף לקדם את מעמדו של המדע הישראלי בארץ ובעולם, גם בימים קשים אלה.

שלכם בברכה,
דוד הראל

מועצת האקדמיה

פרופ' מרגלית פינקלברג

סגנית הנשיא

פרופ' נילי כהן

הנשיאה לשעבר

גליה פינצי

מנהלת האקדמיה

פרופ' דוד הראל

הנשיא

פרופ' ידין דודאי

יו"ר החטיבה למדעי הטבע

פרופ' סרג'יו הרט

יו"ר החטיבה למדעי הרוח

מנהל האקדמיה

פרויקטים מיוחדים

בת-שבע שור מנהלת

מאירה ברנדווין מנהלת

שי שילה סטודנטית

ההוצאה לאור

טלי אמיר מנהלת וערכת ראשית

דבורה גריינימן וערכת בכירה באנגלית

ריטה סילצוב אחראית שיווק והפצה

יהודה גרינבאום מפיק דפוס

דוח מצב המדע

ד"ר ירון ניב מנהל

האקדמיה הצעירה הישראלית

יעל חסיד-איסקוב רכזת

תחזוקה ומשק

מיכאל זגורי מנהל

כוכי מימון מתאמת תחזוקה ומשק

יוסי אפללו עוזר

גיל נדרמאיר עוזר

מיכל כהן עובדת משק

אורלי דריהם עובדת משק

מחשוב

יעקב רוטמן אחראי מחשוב

ארכיון

רבקה פרדס-גבריאל ארכיונאית

לשכת הנשיא ומנהלת האקדמיה

ירדנה דהן ראשת לשכת נשיא ומנהלת

כספים ומנהל

יואב טאובמן סמנכ"ל

ילנה יופה חשבת

אלה בדליאן מנהלת חשבונות

משאבי אנוש

דגנית עזר מנהלת

החטיבה למדעי הטבע

ד"ר יעל בן-חיים מנהלת

אביבה לוי מתאמת מנהלתית

החטיבה למדעי הרוח

סימה דניאל מנהלת

זיוה דקל מתאמת מנהלתית

ד"ר שרה כהן מפעל חקר השירה והפיוט בגניזה

על שם עזרא פליישר

קשרי ציבור,

יישום חוק חופש המידע

נעמה שילוני מנהלת

יוסי שוויג מנהל תוכן ומדיה

קשרים בין-לאומיים

ד"ר נטע פרץ מנהלת

רות חסון מתאמת קשרים בין-לאומיים

ייסודה של האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים

בראשית שנות החמישים החלו לדון במשרד החינוך והתרבות על אפשרות הקמתן של שתי אקדמיות: האחת למדעי הרוח והאחרת למדעי הטבע. בשנת 1955 הוקמה ועדה בראשותו של שר החינוך דאז פרופ' בן-ציון דינור ובהשתתפותם של אחדים מבכירי המדענים, והיא דנה בהצעות להקמת האקדמיות. הוועדה המליצה לפני הממשלה לפתוח בצעדים לקראת הקמתה של "פרה-אקדמיה". הממשלה קיבלה את ההצעה, אולם ההתנגדות שהתעוררה בכנסת הביאה לגניזתה. באותה השנה פנתה משפחת ון ליר לממשלת ישראל והציעה להקים בירושלים "מרכז לקידום התרבות" שישמש מקום מפגש לאנשי מדע, לאנשי רוח, להוגי דעות ולאנשי אומנות. ההצעה נדונה בממשלה בדצמבר 1955 ואושרה. בהחלטה נאמר ש"המרכז לקידום התרבות יאכסן את האקדמיה ללשון העברית ואת האקדמיות (העתידות לקום) למדעי רוח וטבע ולאומנויות", ומטרתו תהיה "ריכוז הישגי המחקר האקדמי הגבוה". בעקבות ההחלטה הקצתה הממשלה את חלקת הקרקע שעליה עומדים היום האקדמיה למדעים ומכון ון ליר. ואולם, בשל ההסתייגויות שנתעוררו באותה התקופה מהקמת האקדמיה שינתה הממשלה את החלטתה, ובנוסח המתוקן של ההחלטה מ-8 במרס 1956 הושמט הסעיף הקובע כי המרכז יאכסן את האקדמיות הלאומיות.

על אף נסיגתה של הממשלה מהחלטתה הראשונה נמשכו המאמצים להקים את האקדמיה. בראש היוזמים עמד פרופ' אהרן קציר. הוא הציג לפני דוד בן-גוריון את תוכניתו להקים שתי אקדמיות, שתפקידן יהיה בין השאר לרכז את הדגולים מקרב אנשי הרוח, המלומדים, המדענים והאומנים בישראל; להשתתף בתכנון המדעי-הלאומי של פיתוח הארץ; לייצג את ישראל בפורום של המדע הבינ-לאומי; לקיים מגע מתמיד עם הגופים המקבילים בחוץ לארץ; לקיים פעולות אחרות בעלות אופי אקדמי או חינוכי. דוד בן-גוריון נתן את ברכתו להצעה.

לאחר פגישת הכנה של פרופ' אהרן קציר עם רקטור האוניברסיטה העברית בירושלים ונשיא הטכניון – מכון טכנולוגי לישראל, שנדונו בה הצעותיו של פרופ' קציר, זימן דוד בן-גוריון ב-28 בנובמבר 1957 דיון בפורום רחב כדי ללבן את הבעיות הכרוכות בייסוד האקדמיה. בדיון השתתפו גם שר החינוך והתרבות דאז זלמן ארן, שר החינוך דאז פרופ' בן-ציון דינור ופרופסורים מן המוסדות להשכלה גבוהה. הדיון נסב על אופייה של האקדמיה ועל תפקידיה, והובאו בו נימוקים בעד ונגד הקמתה. בסיכום הדיון הוחלט על הקמת ועדה מכינה לקראת הקמת האקדמיה אף כי נשארו בעינם חילוקי הדעות וההיסוסים בקרב משתתפי הדיון באשר להקמתו של מוסד שהוא מעין אקדמיה.

ביוני 1958 נתמנתה ועדה שמתפקידה היה להציע רשימת מועמדים לוועדה המכינה. ועדה זו חרזה מן התפקיד שהוטל עליה והכינה גם טיוטה של הצעת החלטה בדבר הקמת "בית ועד" או "אקדמיה". באוקטובר 1958 הגיש שר החינוך והתרבות את ההצעה לממשלה, והיא אושרה ב-9 בנובמבר 1958. לפי ההצעה ייפתח הממשלה את כוחם של ראש הממשלה ושר החינוך והתרבות למנות ועד מכין להקמת "בית ועד" (אקדמיה) למדעי הרוח והטבע, שישבו בו אנשי המדע הדגולים במדינה. ב-17 בדצמבר 1958 פנה דוד בן-גוריון אל אנשי המדע והרוח שהוועדה המליצה עליהם והזמין לשמש חברים בוועדה המכינה להקמת האקדמיה.

אלה חברי הוועדה המכינה:

שאול אדלר, פרנץ אולנדורף, אפרים א' אורבך, יצחק ברנבלום, אריה דבורצקי, בן-ציון דינור, נפתלי ה' טור-סיני, ליאון מאיר, יעקב פולוצקי, ברנרד צונדק, אהרן קציר, נתן רוזן, נתן רוטנשטריין, יואל רקח, מרכוס רינר, גרשם שלום

חברי כבוד: חנוך אלבק, מרטין בובר, יצחק פ' בער, שמואל ה' ברגמן, משה צ' סגל, יחזקאל קויפמן

מתפקידה של הוועדה המכינה היה לעבד תקנון ל"בית הוועד". ואומנם בישיבתה הראשונה של הוועדה, ב-6 בינואר 1959, נקבעה ועדה להצעת תקנון. הצעת התקנון עובדה בשישה חודשים, וב-12 ביולי 1959 אישרה אותה מליאת הוועדה המכינה. תקנון זה היה "תקנון האקדמיה הלאומית למדעים", והוא אושר בממשלה ב-13 בספטמבר 1959. כך נוסדה האקדמיה למעשה ונתאפשר לה להתחיל בפעילותה. ב-27 בדצמבר 1959 נתכנסה הוועדה המכינה בראשותו של פרופ' מרטין בובר והכריזה על הקמת האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים. חבריה הראשונים היו חברי הוועדה המכינה.

ב-23 בפברואר 1960 התקיימה ישיבתה הראשונה של האספה הכללית של האקדמיה בהשתתפות ראש הממשלה דאז דוד בן-גוריון, והוא ישב בראשה. בישיבה נבחרו פרופ' מרטין בובר לנשיא האקדמיה ופרופ' אהרן קציר לסגן הנשיא.

עיגון מעמדה של האקדמיה הלאומית למדעים בחוק המדינה נעשה לאחר שוועדת השרים לענייני חקיקה הכינה, בשיתוף חברי האקדמיה פרופ' אהרן קציר ופרופ' גרשם שלום, הצעת חוק לאקדמיה. ב-14 ביוני 1961 אישרה הכנסת את "חוק האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים, תשכ"א-1961".

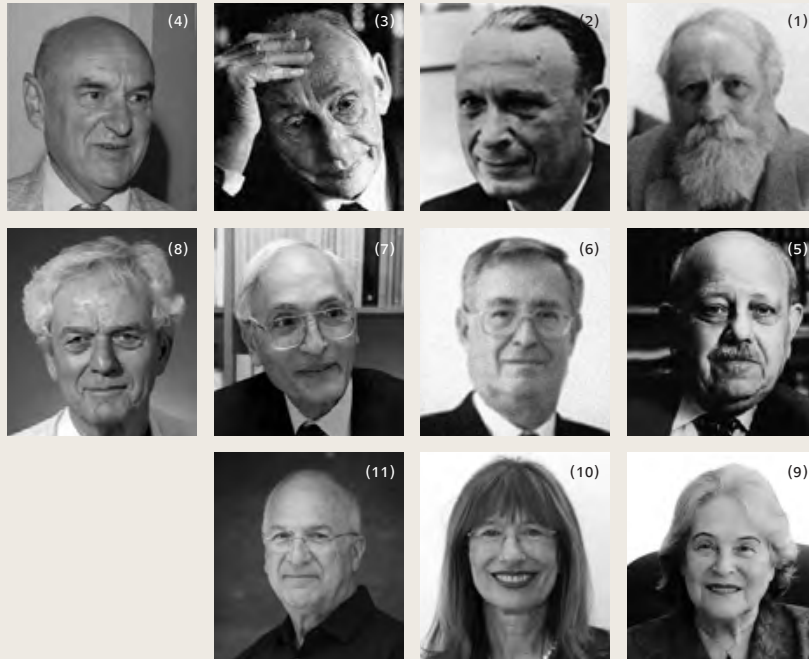
במרס 1962 נתפרסם ברשומות "תקנון האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים", לאחר שהאספה הכללית של האקדמיה אישרה אותו.

מטרות האקדמיה ותפקידיה

- 1 לרכז בתוכה כחברים מטובי אישי המדע תושבי ישראל;
- 2 לייעץ לממשלה בסוגיות בעלות חשיבות לאומית בתחום המחקר והתכנון המדעי, לרבות במתן הערכות מצב לאומיות ביוזמת האקדמיה, ולהגיש דוחות וסקירות, וכן לייעץ ולתת מידע למשרדי הממשלה לפי פנייתם;
- 3 לטפח ולקדם פעילות מדעית, לרבות פעילות מדעית בין-תחומית ופעילות מדעית בתחומי דעת חדשים;
- 4 לקיים מגע עם גופים מקבילים בחוץ לארץ;
- 5 לפעול בייצוג המדע הישראלי במוסדות ובכינוסים בין-לאומיים, מתוך תיאום עם מוסדות המדינה;
- 6 לפרסם כתבים שיש בהם כדי לקדם את המדע;
- 7 לעסוק בכל פעילות אחרת שיש בה כדי לשמש את המטרות האמורות.

נושאי תפקידים בעבר ובהווה

נשיאי האקדמיה

(1) פרופ' מרטין בובר ז"ל 1962–1960 (2) פרופ' אהרן קציר ז"ל 1968–1962 (3) פרופ' גרשם שלום ז"ל 1974–1968
(4) פרופ' אריה דבורצקי ז"ל 1980–1974 (5) פרופ' אפרים א' אורבך ז"ל 1986–1980 (6) פרופ' יהושע יורטנר
1995–1986 (7) פרופ' יעקב זיו ז"ל 2004–1995 (8) פרופ' מנחם יערי 2010–2004 (9) פרופ' רות ארנון 2015–2010
(10) פרופ' נילי כהן 2021–2015 (11) פרופ' דוד הראל 2021–

סגני נשיא

1993–1986	פרופ' נתן רוטנשטרייך ז"ל	–2021	פרופ' מרגלית פינקלברג
1986–1980	פרופ' יהושע יורטנר	2021–2015	פרופ' דוד הראל
1980–1974	פרופ' אפרים א' אורבך ז"ל	2015–2010	פרופ' ב"ז קדר
1974–1968	פרופ' אריה דבורצקי ז"ל	2010–2004	פרופ' רות ארנון
1968–1962	פרופ' גרשם שלום ז"ל	2004–1995	פרופ' חיים תדמור ז"ל
1962–1960	פרופ' אהרן קציר ז"ל	1995–1994	פרופ' מנחם יערי

יושבי ראש החטיבה למדעי הרוח

1986–1983	פרופ' נתן רוטנשטרייך ז"ל	–2019	פרופ' סרג'ו הרט
1983–1980	פרופ' דן פטינקין ז"ל	2019–2013	פרופ' יוסף קפלן
1980–1974	פרופ' נתן רוטנשטרייך ז"ל	2013–2007	פרופ' יוחנן פרידמן
1974–1969	פרופ' יהושע פראוור ז"ל	2007–2001	פרופ' ב"ז קדר
1969–1963	פרופ' אפרים א' אורבך ז"ל	2001–1995	פרופ' שאול שקד ז"ל
1962–1960	פרופ' גרשם שלום ז"ל	1995–1989	פרופ' יהושע בלאו ז"ל
		1989–1986	פרופ' אהרן ברק

יושבי ראש החטיבה למדעי הטבע

1992–1989	פרופ' יצחק שטיינברג ז"ל	–2019	פרופ' ידין דודאי
1989–1986	פרופ' ישראל דוסטובסקי ז"ל	2019–2013	פרופ' איתמר וילנר
1986–1980	פרופ' שמשון אברהם עמיצור ז"ל	2013–2007	פרופ' רפאל משולם ז"ל
1980–1974	פרופ' יגאל תלמי	2007–2004	פרופ' אלכסנדר לויצקי
1974–1968	פרופ' ארנסט דוד ברגמן ז"ל	2004–2001	פרופ' דן שכטמן
1968–1963	פרופ' אריה דבורצקי ז"ל	2001–1995	פרופ' רות ארנון
1963–1960	פרופ' יואל רקח ז"ל	1995–1992	פרופ' יעקב זיו ז"ל